

tor — pomensko stabilna pripovedna informacija ni mogoča, lahko pa se strukturirajo v višje združbe: novelo, roman.

Take osnovne združbe avtor imenuje »temeljne pripovedne enote«. Intuitivno jih sluti publicistično pisanje tedaj, ko govori o sliki, prizoru in podobno. Funkcija temeljnih pripovednih enot je trojna; v njihovi razločitvi in poimenovanju je pravzaprav koncentriran avtorjev teoretski napor. Govori o pripovednem poročilu (ki je čisto epsko), pripovedni sliki (lirskoepsko) in pripovedni sceni (dramskoepsko). Tako je izdelal predstavo o temeljnih gradbenih elementih, ki so vraščeni v vsako širšo pripovedno strukturo, naredil je »korak iz kvalifikacijske transcendence v strukturno kvantifikacijo«, pri čemer mu je uspelo povezati semantični in morfološki aspekt. Z uvedbo temeljnih pripovednih enot končno odpade iskanje teoretičnega obrazca za novelo kot razvojno literarno vrsto, ki jo zasledujemo od Boccaccia, s tem pa tudi vsaka teoretskospekulativna interpretacija novele. Z iznajdbo in določitvijo njenega temeljnega pripovednega statusa jo lahko opazujemo »kot formo, ki nenehno sproti nastaja, se sestavlja in širi ter sproti tudi nenehno prehaja v drugo (daljšo) pripovedno vrsto — roman« (54). Temeljna pripovedna enota je razvidno ponazorjena še ob odlomku iz Mencingerjevega *Vetrogončiča*. — Morebiten pomislek bi se vendarle glasil: kaj nam zagotavlja, da je temeljna pripovedna enota po svoji kvaliteti še vedno v prevladujočem območju pripovednega, ne pa morda že lirskega ali dramatskega?

V Pregledu za konkretno literarnozgodovinsko raziskavo avtor širše ilustrira praktično uporabnost osnovne pripovedne enote ob problemu geneze povojne slovenske proze. Prvi stopnji — ugotavljati pomensko in oblikovno naravo opisanih enot naj sledi druga — označiti način njihovega medseboj-

nega povezovanja. Konkretno: od začetnih kratkih proznih prispevkov mladih piscev, zbranih okrog Mladinske revije do tvorbe njihovih večjih in poznejših pripovednih izdelkov. — Kmeclova zgoščena, jezikovno asketska knjižica je prvi resen slovenski prispevek k literarnoteoretičnemu statusu novele (in prek nje romana), ki s svojimi izsledki prinaša prožno znanstveno izhodišče za proučevanje slovenske proze. Vse kaže, da bi se le prek temeljnih pripovednih enot lahko teoretično obvladljivo približali posebno modernemu slovenskemu pripovedništvu (npr. Švačič).

Peter Kolšek

DR. MATJAŽ KMECL, OD PRIDIGE DO KRIMINALKE

Od pridige do kriminalke je zaokrožena zbirka literarnozgodovinskih tekstov istega avtorja,* ki nudi manj teoretično, zato pa prijetno ali celo razburljivo branje. Informativno komponirani prispevki so uglašeni na dokaj nepoznano témo: zdaj mučno zdaj spodbudno porajanje slovenskih proznih začetkov in njihovo zorenje v prve sklenjene pripovedne estetske sestave nekako v sredini prejšnjega stoletja.

Motili bi se, če bi od knjige pričakovali sistematično monografsko eksplikacijo. Njen namen je bežnejši: tako rekoč mimogrede, v kratkih znanstvenih diskurzih pokazati na tiste dinamične duhovnozgodovinske principe in narodnopraktične pogoje, ki so tudi odločilno pripomogli k specifičnemu formiranju slovenske proze, pa jih literarna zgodovina doslej ni upoštevala ali pa jih je sploh prezrla. Večkrat je področje toliko novo, da se avtorju ni treba utrujati s polemiko. Literatura

* Dr. Matjaž Kmecl: *Od pridige do kriminalke*, Mladinska knjiga 1975, oblikoval Borut Kovše, 148 strani.

kot estetska struktura je torej v središču Kmečlovega zanimanja le tedaj, kadar njeno sporočilo priča tudi o svoji zvrstni genezi (deloma zdaj avtor literarno opazuje na način temeljnih pripovednih enot, kot jih je osnoval v prejšnji knjigi). Odločilnejše je konkretno zgodovinsko zaledje. In tako se znajdemo najprej v sklenjenem eshatološkem svetu, kakršnega zaznamuje pridiga s svojim izrazito funkcionalnim, zgolj k poslušanju vabečim pripovednim elementom, v svetu torej, ki mu z nekoliko epsko razširjeno moralno poanto pripada še Ciglerjeva Sreča v nesreči, nato pa sledimo vprašljivosti apriornega sveta, ki ga načenja meščanska opozicija, kakršna si v narodnobudniških salonih spleta svoj premoženjski karakter in literarni okus, dokler ga končno ne izrazi v potrebi po kriminalki kot neproblematični literarni vrsti, ki naj deklarativno označi in ubrani položaj mladega slovenskega meščanstva. V nazorskem razponu od avtonomne duhovne strukture do njene relativizacije išče avtor razloge za konstitucijo pripovednih elementov v vedno bolj sintetične in komplicirane tvorbe, kakršne se že ustalijo pri Jurčiču. V svojih zaključenih pa vendar dopolnjujočih poglavjih tako avtor prikaže razvoj proze od Ciglerja do končne faze vajevskega snovanja, ko se pripovedništvo razloči v osnutek realizma in svetobolja. Pri tem opozori na posebna izhodišča in učinke Jenkove, Mencingerjeve, Erjavčeve, še prej Trdinove proze in nas prek Zarnikovega feljtona pripelje do formiranja kriminalke pri Jakobu Alešovcu.

Znotraj tega razvojnega loka opazha številne prozotvorne pobude, ki jih — zaradi ljubezni do visoke Prešernove poezije — nismo navajeni videti: od folklornih elementov (tim. godčevske zgodbe) do časnikarskih potreb in soočeno preverjanje tistih sugestij, ki so jih prozi ponujale Novice. Primer natečaja za kvalitetnega podeželskega bika je dovolj poučen zgled o stanju jezikovne deskriptivne aparature. Avtor poda tudi kratek oris tedanjih poetoloških proznih prizadevanj ter opozori na njihovo notranjo opozicijo med elitno in neelitno literarno koncepcijo. Presenečeni smo lahko nad Jurčičevimi refleksivnimi postopki.

Tako knjiga osvetljuje številne zgodovinske, družbene in družabne pojave, ki so s svojimi socialnimi učinki zanesljivo pristopili k rojstvu slovenskega pripovedništva kot kake vile sojenice. V načinu pisanja se avtor zavestno odreka razkazovanju vsake znanstvene nečimrnosti, mimogrede in za vsak primer nam kaj pojasni (npr. kaj je to motivacija), z elegantno humorno jezikovno gestikulacijo namerno ruši avtoritativno profesorsko distanco in tako vabi bralca, da bi spoznal nekatere priročne čare literarne zgodovine. Čeprav je knjiga po svoji raziskovalni disciplini daleč od neobveznega esejističnega pisanja, ne skriva, da hoče biti tudi dostojna popularizacija vede. Skratka, delo dr. Matjaža Kmecla zmore prijazno prepričati najširše bralstvo, da je literarna zgodovina lahko tudi sproščeno in duhovito opravilo.

Peter Kolšek